

Mira Salomaa

PERUSTULON VAIKUTUS TYÖN VASTAANOTTAMISEN
KANNATTAVUUTEEN VUOKRATYÖN NÄKÖKULMASTA

Liiketalouden koulutusohjelma
2019

PERUSTULON VAIKUTUS TYÖN VASTAANOTTAMISEN KANNATTAVUUTEEN VUOKRATYÖN NÄKÖKULMASTA

Salomaa, Mira
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
toukokuu 2019
Sivumäärä: 34

Asiasanat: perustulo, sosiaaliturva, kannustinloukut, vuokratyö

Työttömyys on eräs merkittävimmistä yhteiskunnallisista ongelmistamme. Henkilöstöpalvelualalla kohdataan päivittäin tilanteita, joissa työtön työnhakija ei ole korkeista työttömyyslukuista huolimatta halukas ottamaan vastaan osa-aikaista tai lyhyttä määräaikaista työtä, koska se ei ole rahallisesti kannustavaa ja saattaa aiheuttaa hänen saamiensa tukien maksuun pitkiäkin viiveitä. Opinnäytetyössä haluttiin tarkastella työttömyyttä ja yksilöiden työllistymisen haasteita vuokratyön näkökulmasta pääasiassa toimeentuloturvajärjestelmän synnyttämien kannustinloukkujen kautta. Tämän rinnalla työssä pohdittiin perustulon eri malleja sekä juuri päättyneen kaksivuotisen perustulokokeilun mahdollisia vaikutuksia työnteon kannattavuusongelmaan.

Paremmän kokonaiskuvan saamiseksi opinnäytetyössä tarkasteltiin teorian ohella henkilöstöpalvelualalla työskentelevien ajatuksia ja mielipiteitä puolistrukturoituna teemahaastatteluna kirjallisin haastattelukysymyksin. Kysymysten avulla haluttiin kertoittaa, millaisia haasteita nykyisessä tilanteessa kohdataan, ja miten perustulon katsottaisiin vaikuttavan työn vastaanottamisen kannattavuuteen. Saatujen vastausten perusteella näkökulmien voidaan todeta kuvaavan hyvin opinnäytetyössä tutkittua teoriaa. Uusia tai innovatiivisia tutkimistuloksia ei haastattelujen pohjalta tutkimuksen lisäarvoksi saatu, toisaalta vastaukset tukivat perustulon tiedossa olevia haasteita ja hyötyjä.

Perustulon, kuten myös kaksivuotisen perustulokokeilun, pitkäkestoisia vaikutuksia ei voida arvioida luotettavasti vielä tässä vaiheessa ennen perustulokokeilun lopullisten tulosten valmistumista. Tutkimuksen valossa voidaan tulla johtopäätökseen, ettei tämän hetkinen sosiaaliturvamme nykyisen kaltaisena toimi, ja muutoksia kaivataan pikaisesti.

Vaikka keskustelu perustulosta elää poliittisissa keskusteluissa todennäköisesti myös jatkossakin, tutkimuksen perusteella perustulon toteutukseen liittyvien haasteiden uskotaan olevan niin huomattavia, ettei perustulon nähdä toteutuvan kokonaisvaltaisena sosiaaliturvan järjestelmäuudistuksena missään vaiheessa.

EFFECTS OF BASIC INCOME ON THE PROFITABILITY OF ACCEPTING WORK FROM THE POINT OF VIEW OF TEMPORARY AGENCY WORK

Sukunimi, Etunimi

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Business Administration

May 2019

Number of pages: 34

Keywords: basic income, social security, welfare traps, temporary agency work

Unemployment is a major social problem. In the HR sector, there are situations daily where an unemployed jobseeker is not willing to accept part-time or short-term employment despite high unemployment rates, as it is not financially profitable and may cause long delays in the payment of the subsidies he or she receives. This thesis aimed to look at unemployment and the challenges of employing individuals from the point of view of temporary work, mainly through welfare traps created by the income support system. In addition, the thesis discussed various models of basic income and the effects of the two-year basic income experiment that has just ended on the profitability of work.

In order to get a better overall picture, the thesis examined, using a semi-structured theme interview with written interview questions, the thoughts and opinions of those working in the field of personnel services. The questions sought to identify the challenges facing the current situation and how the basic income would be considered to affect the profitability of accepting a job. The answers describe well the theory studied in the thesis. The research did not reveal any new or innovative research results; on the other hand, the answers supported the well-known challenges and benefits of the basic income.

The long-term effects of the basic income, as well as of the two-year basic income experiment, cannot reliably be estimated at this stage, before the final results of the basic income experiment are completed. In the light of the study, it can be concluded that our current social security system does not function well as it is today, and that changes are urgently needed. Although the debate on the basic income is likely to continue in political discussions, research suggests that the challenges of basic income implementation are believed to be so significant that basic income cannot be seen as a comprehensive reform of social security at any stage.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	OPINNÄYTETYÖONGELMA.....	6
2.1	Opinnäytetyöongelman taustaa.....	6
2.2	Opinnäytetyöongelmaa määrittävät kysymykset.....	6
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	7
4	TYÖTTÖMYYDEN SYYT JA TYÖLLISTYMISEN ESTEET.....	8
4.1	Työttömyys ja työllistymisen haasteet.....	8
4.2	Työllistymisen haasteet käytännössä.....	11
5	VUOKRATYÖ.....	12
5.1	Vuokratyön määrittely laissa.....	12
5.2	Vuokratyön edut ja haasteet.....	14
5.3	Vuokratyö tänä päivänä.....	15
6	PERUSTULON TAUSTAA.....	16
6.1	Perustulo maailmalla.....	16
6.2	Perustulo Suomessa.....	16
6.3	Perustulo.....	17
6.4	Vihreiden perustulomalli.....	18
7	PERUSTULOKOKEILU.....	21
7.1	Perustulokokeilun taustaa.....	21
7.2	Perustulokokeilun tavoitteet.....	22
7.3	Perustulokokeilun toteuttamisvaihtoehdot.....	23
7.4	Perustulon arvioidut vaikutukset.....	23
7.5	Kokemuksia perustulokokeilusta.....	24
7.6	Perustulokokeilun kritisointi.....	24
8	OPINNÄYTETYÖN MENETELMIEN VALINTA JA PERUSTELU SEKÄ ANALYSOINTI.....	26
8.1	Opinnäytetyössä käytetyt menetelmät.....	26
8.2	Haastattelujen tulokset.....	28
9	JOHTOPÄÄTÖKSET JA TULEVAISUUDEN ARVIOINTI.....	31
	LÄHTEET.....	33

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe sai alkunsa työpaikallani päivittäin kohtaamastamme ongelmasta, eli siitä ettemme löydä toimeksiantajayrityksillemme riittävästi työntekijöitä vallitsevasta massatyöttömyydestä huolimatta. Nykyinen sosiaaliturvajärjestelmämme aiheuttaa joissakin tapauksissa sen, että työn vastaanottaminen on työttömänä olevalle henkilölle rahallisesti kannattamatonta, erityisesti silloin kun kyseessä on lyhytaikainen tai osa-aikainen työsuhde, kuten pääosa vuokratyösuhteista on. Työni tarkoituksena on kartoittaa yleisimpiä työn vastaanottamista hankaloittavia kannustinloukkuja, sekä selvittää lisäksi sitä, millä tavoin niin vuoden 2017 alusta vuoden 2018 loppuun kestänyt kaksivuotinen perustulokokeilu, kuin perustulon eri mallit ylipäättään vaikuttavat nykyisiin kannustinloukkuihin. Käytän työssäni vertailevaa työtettä pohtiessani perustulon eri mallien vaikutusta työn kannattavuuteen, ja siihen miten se eroaa nykyisestä sosiaaliturvajärjestelmästä.

Saadakseni tutkimukseeni konkreettista näkökulmaa, päädyin hankkimaan empiiristä tietoa kartoittamalla haastatteluin ja kyselyin millaisia haasteita kollegani kohtaavat nykyisessä tilanteessa työntekijöitä rekrytoidessaan, eli miten he kokevat nykyisen sosiaaliturvajärjestelmän vaikutukset, ja sitä miten he näkevät perustulon vaikuttavan työn vastaanottamisen kannattavuuteen. Valitsemani tutkimusmenetelmä oli kvalitatiivinen eli laadullinen. Haastattelun toteuttamistavaksi päädyin valitsemaan puolistrukturoidun yksilöhaastattelun, jolloin haastateltavat saivat vastata kirjallisesti asetamiini kysymyksiin omin sanoin. Uskon haastattelun olleen näin vapaampaa ja antoisampaa ja vastausten kattavampia. Puolistrukturoitua teemahaastattelua käyttäen etenin haastattelussa tiettyjen etukäteen valittujen teemojen sekä niihin liittyvien tärkeitävien kysymysten varassa. Teemahaastatteluni teemat perustuivat tutkimukseni viitekehukseen.

2 OPINNÄYTETYÖONGELMA

2.1 Opinnäytetyöongelman taustaa

Opinnäytetyöni pääongelma on selvittää vuokratyön näkökulmasta sitä, miten perustulo mahdollisesti vaikuttaa työn vastaanottamisen kannattavuuteen, ja mitä eroa perustulolla on nykyiseen sosiaaliturvajärjestelmäämme. Työni tarkoituksena on tarkastella myös nykyistä sosiaaliturvajärjestelmää, pääasiassa erityisesti sen ongelmakohtia. Teoriaosassa haluan siis selvittää perustulon pääpiirteet ja sen eroavaisuuden nykyiseen tukijärjestelmään. Työn päätarkoitus on antaa selkeä kuva siitä millä tavoin perustulo vaikuttaa työn vastaanottamiseen, eli onko sillä positiivisia vai negatiivisia vaikutuksia työn vastaanottamisen kannattavuuteen verrattuna nykyiseen sosiaaliturvan piiriin kuulumiseen. Empiriaosassa haluan selvittää haastatteluin ja kyselyin mitä haasteita kollegani kohtaavat nykyisessä tilanteessa työntekijöitä rekrytoidessaan, eli miten he kokevat nykyisen sosiaaliturvajärjestelmän vaikutukset, ja sitä miten he näkevät perustulon vaikuttavan työn vastaanottamisen kannattavuuteen.

2.2 Opinnäytetyöongelmaa määrittävät kysymykset

Opinnäytetyölläni pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitkä ovat nykyisen sosiaaliturvajärjestelmän työllistymiseen vaikuttavat ongelmakohdat pääpiirteittäin vuokratyön näkökulmasta?
2. Millaiset ovat eri perustulomallien pääpiirteet ja miten eri perustulomallit eroavat nykyisestä tukijärjestelmästä lyhyesti kartoitettuna?
3. Millaisia vaikutuksia kaksivuotisella perustulokokeilulla mahdollisesti oli lyhytkestoisen vuokratyön vastaanottamisen kannattavuuteen?
4. Millaisia vaikutuksia henkilöstöpalvelualan yrityksessä työskentelevät kollegani arvelevat perustulolla olevan verrattuna nykyiseen sosiaaliturvajärjestelmäämme?

Perustelut asettamilleni kysymyksille ovat seuraavat: Kohtaamme päivittäin henkilöstövuokra-alan työssämme tilanteita, joissa haastateltava työnhakija ei ole halukas

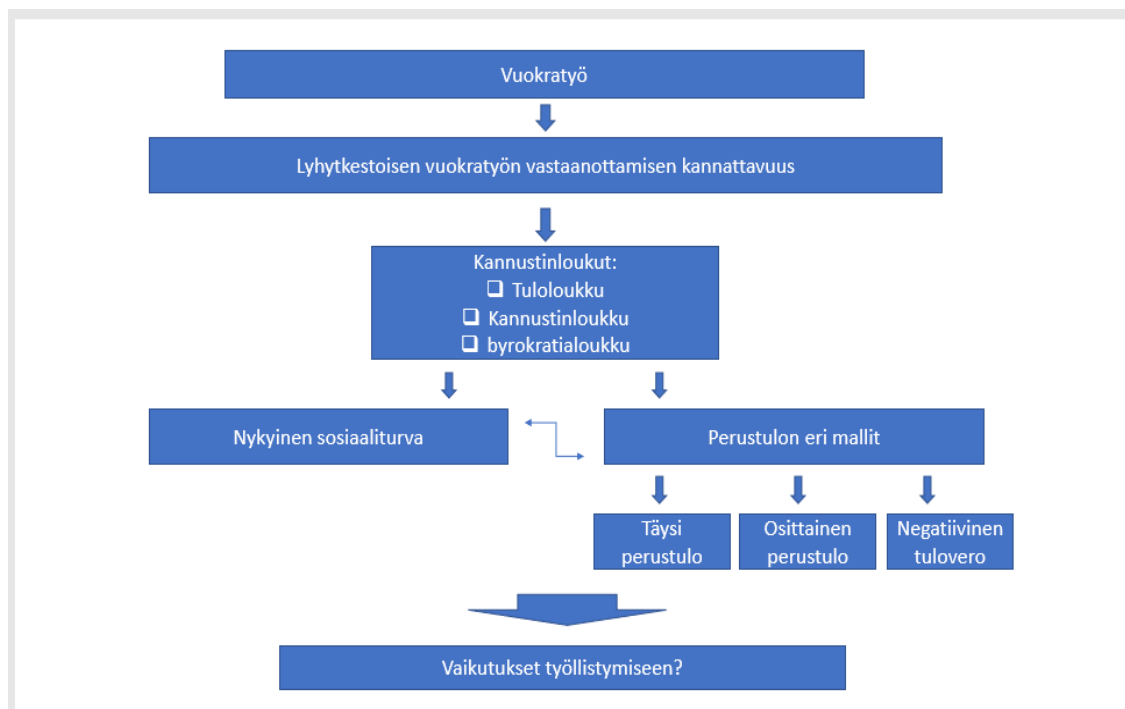
ottamaan vastaan osa-aikaista tai lyhyttä määräaikaista työtä, koska se ei ole rahallisesti kannustavaa ja saattaa aiheuttaa hänen saamiensa tukien maksuun pitkiäkin viiveitä. Listaamillani kysymyksillä 1-2 pyrin kartoittamaan nykyisen sosiaaliturvan ongelmakohtia ja sen eroavaisuuksia eri perustulomalleihin sekä menneeseen kaksivuotiseen perustulokokeiluun. Lisäksi tarkoitukseni on löytää vastauksia ja syitä siihen miksi vuokratyön vastaanottaminen on nykyisellään joissakin tapauksissa kannattamatonta, sekä arvioimaan sitä, miten perustulo mahdollisesti vaikuttaa kannattavuusongelmaan.

Tällä hetkellä toimeksiantajayritykseni eräs merkittävimmistä haasteista on löytää riittävästi työntekijöitä vastaamaan asiakasyritystemme tarpeita. Etenkin teollisuusalan avoimet työpaikat ovat olleet viime aikoina selkeässä kasvussa, joten töitä olisi tarjolla useammin enemmän kuin halukkaita työntekijöitä. Kuulemani mukaan tämä on yleinen ilmiö etenkin henkilöstövuokra-alalla, joten ongelma ei koske ainoastaan toimeksiantajayritystäni. Opinnäytetyöongelmani kahdella viimeisellä kysymyksellä, kysymykset numero 3 ja 4, pyrin arvioimaan kaksivuotisen perustulokokeilun vaikutuksia lyhytkestoisen vuokratyön kannattavuuteen ja kartoittamaan kollegoideni mielipiteitä perustulon vaikutuksista päivittäiseen työhömmee.

3 TOOREETTINEN VIITEKEHYS

Työni alustavan teoreettisen viitekehysten ajatuksena on tarkastella vuokratyön näkökulmasta sitä, miksi töiden vastaanottaminen ei ole aina kannattavaa (kannustinloukut). Kannustinloukut on listattu alustavan teoreettisen viitekehysten kaaviossa samaan sarakkeeseen, sillä tarkastelen niitä kokonaisuutena verratessani nykyisen sosiaaliturvan ja perustulon vaikutusta työn kannattavuuteen. Sen sijaan perustulon eri mallit on jaoteltu omiksi kohdiksi, täysi perustulo, osittainen perustulo ja negatiivinen tulovero, koska niiden keskinäisillä eroilla on oleellinen vaikutus työkannattavuuteen perustulon näkökulmasta ja kukin niistä poikkeaa nykyisestä sosiaaliturvasta eri tavoin. Alustavasta teoreettisesta viitekehyksestä on havaittavissa tarkoitukseni

tarkastella sitä, miten nykyisen sosiaaliturvan korvaaminen erilaisilla perustulomalleilla vaikuttaa työn kannattavuuteen ja vuokratyön houkuttavuuteen.

Kuvio 1. Teoreettinen viitekehys

4 TYÖTTÖMYYDEN SYYT JA TYÖLLISTYMISEN ESTEET

4.1 Työttömyys ja työllistymisen haasteet

Työttömyys on eräs merkittävimmistä yhteiskunnallisista ongelmistamme. Suomen työttömyysaste on nykyisellään pienempi kuin esimerkiksi 90-luvun lamavuosien aikana, vuosien saatossa työttömyys on kuitenkin muuttanut luonnettaan. 90-luvun laman aikana koettu työttömyys oli pääasiassa suhdannetyöttömyyttä, kun se nykyään ilmenee paljolti myös rakenteellisena työttömyytenä. Suhdetyöttömyydellä tarkoitetaan työttömyyttä, joka liittyy taloudellisiin laskukausiin ja työpaikkojen määrälliseen vähenemiseen. Rakenteellinen työttömyys tarkoittaa puolestaan sitä, että osa

työvoimasta on syrjäytynyt käytännössä lähes pysyvästi pois työmarkkinoilta. Suhdannetyöttömyyden pitkittyessä työttömyyttä voidaan alkaa pitämään myös rakenteellisenä. (Parpo 2007, 7-9.)

Parhaiten työttömyyttä kitkee talouden elpyminen, sillä talouden kasvaessa luonnollisesti myös työllisyys paranee. Näin ollen talouskasvua edistävät toimenpiteet ovat eräs keino pienentää työttömyyttä ja parantaa työllistymistä. Huomioitavaa kuitenkin on, että talouskasvun ohella myös yksilön omilla toimilla on huomattava vaikutus työllistymisen edistämiseen tai vastaavasti työttömyyden pitkittymiseen. Osa työttömyyden syistä on sellaisia, joihin yksilöllä ei ole suoranaisia vaikutusmahdollisuuksia, ja osa puolestaan sellaisia, jotka työtön työnhakija voisi omalla toiminnallaan poistaa. Esimerkiksi sukupuoli, ikä, älykkyys, fyysiset ominaisuudet, ja lahjakkuus ovat ihmisen ominaisuuksia, joilla voi olla vaikutusta työllistymiseen, mutta yksilöllä ei ole mainittavia vaikutusmahdollisuuksia niiden muuttamiseen. Myös asuinpaikkakunta on osittain rinnastettavissa tähän, sillä monikaan ei ole halukas muuttamaan työn perässä toiselle paikkakunnalle, mikäli perhe ja suku jäävät kotikuntaan. Nämä syyt voivat johtaa pakosti kohdattavaan työttömyyteen. Sen sijaan osa työttömyyden syistä on vapaasti valittuja, kuten vapaa-ajan arvostaminen tai ajan käyttäminen esimerkiksi lasten hoitamiseen. Hyvinvointiyhteiskuntaamme ja nykyistä sosiaaliturvajärjestelmäämme onkin kritisoitu nimenomaisesti vapaasti valitun työttömyyden mahdollistamisesta. Koska hyvinvointivaltion tarjoama toimeentuloturva takaa riittävän elintason jokaiselle, se nähdään työttömiä passivoivana ja työllistymistä estävänä järjestelmänä. (Parpo 2007, 7-9.)

Kuten mainittu, tarkastelen työssäni työttömyyttä ja yksilöiden työllistymisen haasteita vuokratyön näkökulmasta pääasiassa toimeentuloturvajärjestelmän synnyttämien kannustinloukkujen kautta sekä perustulon mahdollisista vaikutuksista näihin kannustinloukkuihin. Kannustinloukkujen pohtimisessa kiinnitän huomioni siihen, miten työttömyyden aikaiset toimeentuloturvaetuudet vaikuttavat työttömän työmarkkinavalintoihin.

Nykyinen toimeentuloturvajärjestelmämme toimii siten, että lähtökohtaisesti pitkäaikaisen ja kohtuupalkkaisen kokopäivätyön vastaanottaminen on työnhakijalle kannattavaa. Sen sijaan esimerkiksi keikkatöiden tekeminen henkilöstöpalvelualan yrityksen

kautta on usein kannattamatonta, sillä toimeentuloturvamme määräytymisperusteiden mukaan oma aktiivisuus pienten lisäansioiden hankkimiseksi ei useinkaan toimi käytännössä. Nykyinen järjestelmämme pitää yllä tuloloukkuja sekä byrokraattisia loukkuja, jotka hankaloittavat työn vastaanottamista. (Parpo 2007, 7-9.)

Nykyinen sosiaaliturvamme pohjautuu Suomen perustuslakiin. Suomen perustuslain mukaan jokaisella kansalaisella on oltava oikeus hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisen vallan tulisi edistää työllisyyttä, lisäksi sen olisi pyrittävä takaamaan jokaiselle oikeus työhön. Niillä henkilöillä, jotka eivät kykene itse hankkimaan ihmisarvoiseksi elämäksi luokiteltua turvaa, on perustuslain mukainen oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lisäksi perustuslakimme takaa jokaiselle kansalaiselle perusturvan esimerkiksi työttömyyden vuoksi. Edellä mainittu lakipykälä käsittää muun muassa työttömyyspäivärahan, asumistuen sekä muita harkinnanvaraisia etuuksia. (Suomen perustuslaki 1999/731 2 luku 19§.)

Kannustinloukkuja on pidetty yhtenä merkittävänä työttömyyden syynä Suomessa jo 1990-luvulta lähtien. Tämä johtuu siitä, että toimeentuloturvan koetaan olevan liian hyvä suhteessa työnteolla ansaittuihin palkkatuloihin. Työtön henkilö ei pidä työnteokoä välttämättä mielekkäänä, mikäli saman tai lähes saman tulontason voi saada toimeentuloturvan avulla. Näin ollen työttömyydestä muodostuu tällöin houkutteleva vaihtoehto työnteolle. Tätä kannustinloukkujen ensimmäistä alakäsitettä kutsutaan työttömyysloukuksi. Työttömyysloukku koskettaa ainoastaan työttömiä henkilöitä, toisin kuin kannustinloukkujen toinen alakäsite: tuloloukku. Tuloloukussa voi olla niin työtön kuin työssäkäyvä henkilö. Tuloloukku on tilanne, jossa toimeentuloturva vähennee samaan aikaan kuin ansiotuloista maksettavat verot ja muut niistä riippuvaiset maksut nousevat, jonka seurauksena puolestaan yksilön mielekkyys lisäansioiden hankkimiseen häviää. (Parpo 2007, 17.) "Kannustinloukkulähtöisessä selitysmallissa työttömyys siis nähdään valintana, jossa yksilö suosii julkisen sektorin rahallisesti tukemaa vapaa-aikaa työnteon sijaan (Parpo 2007, 18). Edellä mainitut kannustinloukkujen alakäsitteet on määritellyt Kannustinloukkutyöryhmä vuonna 1996. Kannustinloukkuja ei niiden ongelmista huolimatta voida pitää ainoana selityksenä työelämän ulkopuolelle jäämiselle. Tutkimusten mukaan on todettu, että kannustinloukkuteoriasta poiketen osa työvoimasta osallistuu työelämään, vaikkei heidän tulotasonsa kasvaisikaan työttömälle maksettavasta toimeentuloturvan määrästä. Tutkimuksia

aiheesta ovat tehneet muun muassa Pedersen & Smith 2002 sekä Forssén & Hakovirta 1999. (Parpo 2007, 18.)

4.2 Työllistymisen haasteet käytännössä

Työssäni henkilöstöpalvelualan yrityksessä kohtaan edellä mainitsemiani ongelmia päivittäin. Valtaosa työnhaastatteluun saapuneista henkilöistä toteaa, ettei voi tai halua ottaa vastaan lyhyitä, alle yhden kuukauden pituisia työkeikkoja, niistä aiheutuvan väkivallan ja taloudellisten ongelmien vuoksi. Nämä henkilöt pysyttelevät olosuhteiden pakosta työelämän ulkopuolella.

Työttömyysturvalaissa on säädetty yksilön oikeudesta saada työttömyysturvaa sekä niistä ehdoista, joiden pitää täytyä työttömyyspäivärahan saamiseksi. Työttömyysturvalain 2 luvun 1§:n mukaan työttömänä työnhakijana pidetään sellaista henkilöä, joka ei ole työsuhteessa tai joka ei kykene muullakaan tavoin työllistämään itseään päätoimisesti esimerkiksi oman yrityksen kautta. Työttömäksi laskettavan henkilön tulee ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi työ- ja elinkeinotoimiston asiakastietojärjestelmään, lisäksi hän on huolehdittava, että hänen työ- ja elinkeinotoimistossa oleva työnhakunsa on voimassa työllistymiseen asti. (Työttömyysturvalaki 2002/1290 2 luku 1§.) Etuuden saajan velvoite ja edellytys etuudelle on aktiivinen työnhaku ja toimiminen työ- ja elinkeinotoimiston kanssa laaditun henkilökohtaisen työllistämissuunnitelman mukaisesti (Työttömyysturvalaki 2002/1290 1 luku 3§). Työttömyysturvalain 2 luvun 11§:n mukaisesti työnhakija menettää oikeutensa työttömyysetuuteen 60 päivän ajaksi, mikäli hän ilman pätevänä pidettyä syytä laiminlyö työnhakuaan ja työllistämissuunnitelman mukaisia velvoitteita (Työttömyysturvalaki 2002/1290 2 luku 11§).

Käytännössä edellä mainitut työttömyysturvan säädökset tarkoittavat muun muassa sitä, että työttömän työnhakijan on haettava karenssin tai työttömyysturvan eväämisen pelossa työ- ja elinkeinotoimiston tarjoamia työtehtäviä, kiinnostivat ne työnhakijaa tai eivät. Tämä käytäntö on herättänyt runsaasti keskustelua sen mielekkyyden vuoksi, vaikka säädösten työllistävän tavoitteen suurin osa kansasta ymmärtääkin. Myös me henkilöstöpalvelualan yrityksessä työskentelevät saamme päivittäin työhakemuksia ja yhteydenottoja henkilöiltä, jotka ilmoittavat, etteivät halua ottaa vastaan lyhyttä

määräaikaista työtä, mutta ovat pakotettuja hakemaan avoinna olevaa työtehtävää työ- ja elinkeinotoimiston työtarjouksen vuoksi. Luonnollisestikaan työnhakijan motivaation ollessa pieni, emme koe, että hänestä olisi tekemään motivoitunutta työtä asiakasyrityksessämme. Mainittakoon vielä, että asiakasyrityksellä tarkoitetaan tutkimuksessani käyttäjäyritystä, termin valinta riippuu siitä, käsittelenkö asiaa objektiivisesti vai omasta, henkilöstöpalvelualan yrityksen työntekijän, näkökulmasta. Saapuneiden työhakemusten käsittelyssä kohtaamme jälleen nykyisen sosiaaliturvamme ongelmakohdan, eli sen, ettei työn vastaanottaminen ole niin kannattavaa, että se houkuttaisi työttömiä työnhakijoita toimimaan aktiivisesti työllistääkseen itsensä, vaikka vain lyhytaikaisesti. Koska tarkastelen kannattavuusongelmaa ja sen syitä nimenomaisesti vuokratyön näkökulmasta, koen oleelliseksi seikaksi avata työssäni tarkemmin myös vuokratyön ja henkilöstöpalvelualan yritysten käytäntöjä sekä niiden taustalla vaikuttavaa lainsäädäntöä. Tästä lisää kappaleessa viisi.

5 VUOKRATYÖ

5.1 Vuokratyön määrittely laissa

Vuokratyösuhde syntyy kolmen osapuolen välisestä sopimuksesta. Sopimukseen kuuluvat osapuolet ovat työntekijä, vuokrayritys ja käyttäjäyritys. Hallituksen esityksessä HE 104/2011 on määritelty vuokratyöntekijä seuraavalla tavalla: ” Vuokratyöntekijällä tarkoitetaan työntekijää, jolla on työsopimus tai työsuhde työvoiman vuokrausyrityksen kanssa siinä tarkoituksessa, että hänet asetetaan käyttäjäyrityksen palvelukseen suorittamaan työtehtävää sen valvonnassa ja johdolla ” (HE 104/2011). Käyttäjäyrityksellä tarkoitetaan yritystä, jonka valvonnassa ja johtamana vuokratyöntekijä työskentelee väliaikaisesti. Vuokrausyrityksellä puolestaan tarkoitetaan yritystä, joka tekee lainsäädännön mukaisia työsopimuksia ja solmii työsuhteita vuokratyöntekijöiden kanssa työllistääkseen nämä käyttäjäyrityksen palvelukseen. (HE 104/2011). Vuokrayritystä kutsutaan usein myös henkilöstöpalvelualan yritykseksi, etenkin silloin kun yrityksen toimintaan sisältyy vuokrasuhteiden solmimisen lisäksi esimerkiksi suorarekrytointeja, henkilöstön ulkoistuksia ja alihankintoja sekä henkilö- ja soveltuvuusarviointeja (Henkilöstöpalvelualan yritysten Liitto Ry:n [www-sivut](http://www.sivut) 2017).

Työsopimuslaissa on säädetty erikseen joitakin vain vuokratyötä koskevia säädöksiä. (Työsuojeluhallinnon www-sivut 2017). Työsopimuslain 1 luvun 7 pykälän 3 momentissa säädetään työnantajan sekä käyttäjäyrityksen oikeuksien ja velvollisuuksien määrittämisestä vuokratyösuhteissa. Tässä momentissa säädetyn mukaan työnantajan siirtäessä työntekijän tämän suostumuksella toisen yrityksen (käyttäjäyritys) käyttöön, käyttäjäyritykselle siirtyy samalla oikeus johtaa ja valvoa työntekoa sekä ne vastata työn tekemistä ja siihen liittyviä järjestelyitä. Käyttäjäyrityksen vastuulla on puolestaan huolehtia työntekijän työnantajalle ne tiedot, jotka työnantaja tarvitsee velvollisuuksiensa täyttämiseksi. (Työsopimuslaki 55/2001 1 luku 7§.) Vuokratyösuhteessa työntekijä solmii työsopimuksen esimerkiksi henkilöstöpalvelualan yrityksen kanssa, mutta työskentely tapahtuu käyttäjäyrityksessä, jolla on myös työnjohto-oikeus. Vuokratyösuhteelle puolestaan kuuluu työsopimuksen solmimisen lisäksi palkanmaksu ja työterveyshuollon järjestäminen.

Työsopimuslain 2 luvun 7§:n mukaan vuokratyössä on noudatettava samaa työlainsäädäntöä kuin tavallisissa työsuhteissa. Työsuhteen vähimmäisehdot määräytyvät niin työlainsäädännön kuin työssä sovellettavan työehtosopimuksen mukaan. Mikäli sitovaa työehtosopimusta ei ole, työsopimuksessa on tästä huolimatta noudatettava niin sanottuja kohtuullisia työehtoja. Jos työsopimuksen jokin ehto on ristiriidassa työehtosopimuksessa mainitun kanssa, on sopimuksessa noudatettava aina yleissitovan työehtosopimuksen määräystä. (Työsopimuslaki 55/2001 2 luku 7§.)

Valtaosa vuokratyösuhteista on määräaikaista työsuhteita. Kuten muissakin työsuhteissa, myös vuokratyössä määräaikaaisuudelle tulee olla määriteltyä jokin lainmukainen peruste työsopimuslain 1 luvun 3§:n mukaisesti. Mikäli määräaikaaisuutta ei ole erikseen määritelty ja perusteltu, on työsopimus voimassa aina toistaiseksi (Työsopimuslaki 55/2001 1 luku 3§). Vuokratyösuhteissa on noudatettava Suomen työlainsäädäntöä, aivan kuten muissakin työsuhteissa. Tässä kappaleessa käsittelemäni työsopimuslain lisäksi vuokratyön käytäntöjen taustalla vaikuttaa muun muassa Työaikalaki 1996/605, Vuosilomalaki 2005/162, Työterveyshuoltolaki 2001/1383 sekä laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä 2006/1233 sekä Lähetettyjä työntekijöitä koskeva laki 1999/1146. (Työsuojeluhallinnon www-sivut 2017.)

5.2 Vuokratyön edut ja haasteet

Vuokratyön positiivisia puolia ovat muun muassa työntekijän vapaus valita omat työvuoronsa ja työaikansa valittavissa olevien vuorojen puitteissa, työntekijän mahdollisuus toimia vaihtelevissa työympäristöissä ja työyhteisöissä, keikkatöiden tekemisen mahdollisuus esimerkiksi opiskelujen ohessa sekä mahdollisuus vakinaistua käyttäjäyrityksen omille kirjoille. (Palvelualojen ammattiliitto PAM:n www-sivut 2015). Vuokratyöntekijöille on tehty tyytyväisyystutkimuksia lähes vuosittain vuodesta 2007 lähtien. Tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää vuokratyösuhteissa työskentelevien henkilöiden mielipiteitä muun muassa vuokratyöstä sekä sen mielekkyydestä. Tuloksista on havaittavissa, että vuosien saatossa vuokratyöntekijöiden mielipiteet ovat muuttuneet selkeästi positiivisempaan suuntaan. (Henkilöstöpalveluyritysten liitto Ry:n www-sivut 2017.) Vuoden 2016 kyselyyn vastanneista noin 6500 vuokratyöntekijästä 41% työskenteli vuokratyösuhteessa, koska se mahdollisti työaikojen vapaan valitsemisen. Vastanneista 29% oli opiskelijoita. (Henkilöstöpalveluyritysten liitto Ry:n www-sivut 2017.)

Vuokratyön hyvistä puolista huolimatta, sitä on myös kritisoitu runsaasti. Vuokratyösuhteen heikkouksiin lukeutuu muun muassa epäsäännölliset tulot ja epävarmuus tulevasta, käyttäjäyritysten vakituisten työntekijöiden mahdollinen kielteinen suhtautuminen vuokratyöntekijöihin, käyttäjäyritysten heikko perehdyttäminen sekä käyttäjäyrityksen vakituksia työntekijöitä heikkommat edut (Palvelualojen ammattiliitto PAM:n www-sivut 2015.)

Tämä yhdessä erilaisten kannustinloukkujen kanssa tekee vuokratyön vastaanottamisesta tosinaan haastavaa tai jopa mahdotonta. Työlläni pyrin vastaamaan ongelmaan, miten perustulo vaikuttaisi edellä mainitun kaltaisissa tapauksissa työn vastaanottamisen kannattavuuteen ja houkuttaisi työnhakijoita ottamaan vastaan myös lyhytkestoisempia vuokratyösuhteita. On ennustettu, että tulevaisuudessa työsuhteet muuttuvat entistä rikkonaisemmaksi ja työurat koostuvat useista lyhyemmistä pätkistä, kuten määräaikaisista-, osa-aikaisista- ja vuokratyösuhteista. Henkilöstöpalvelualan yrityksillä tulee olemaan merkittävä rooli useiden työpätkien yhdistämisessä, jolloin määräaikaisista töistä tulee pidempiaikaisia ja osa-aikaisista kokoaikaisia työsuhteita. (Henkilöstöpalveluyritysten Liiton www-sivut 2017.) Jotta tämä olisi mahdollista, on

lyhyempien työsuhteiden ja sitä kautta myös vuokratyön vastaanottamisesta tehtävä kannattavampaa, jotta työntekijöillä olisi taloudellinen mahdollisuus ottaa vastaan lyhyitä työkeikkoja ilman pelkoa kannustinloukkujen kohtaamisesta.

5.3 Vuokratyö tänä päivänä

Vuokratyö on jatkuvasti yleistynyt työsuhdemuoto, ja sen käyttäjiä ovat yritysten lisäksi muun muassa kunnat, kuntaryhmät, valtio, seurakunnat ja erilaiset säätiöt sekä järjestöt. Ala on kasvanut erittäin nopeasti, ja avoimia työtehtäviä täytetään henkilöstöpalvelualan yritysten kautta entistä useammin. Suomessa toimii tällä hetkellä Tilastokeskuksen mukaan noin 1000 henkilöstöpalvelualan yritystä, joista vakiintuneina yrityksinä voidaan pitää noin 500-600. Vuokratyösuhteissa työskentelee vuosittain noin 100 000 henkilöä, mikä tarkoittaa noin 30 000 henkilötyövuotta. Vuonna 2014 vuokratyöntekijöiden osuus on ollut noin 1% kaikista työntekijöistä. (Henkilöstöpalveluyritysten Liiton www-sivut 2017.)

Henkilöstöpalvelualan liikevaihto on kasvanut vuodessa 17%, ja liikevaihdosta 80% syntyy nimenomaisesti henkilöstövuokrauspalveluista. Tarkastellessa kasvua vuoden 2017 alusta, voidaan havaita, että Suomessa henkilöstöpalvelualan kasvu on erittäin suurta verrattuna useisiin muihin Euroopan maihin. Henkilöstöpalvelualan kysyntää lisäävät entisestään globalisaatio ja tekninen kehitys, jotka aiheuttavat myllerrystä talouteen. (Henkilöstöpalveluyritysten Liitto Ry:n www-sivut 2017.)

Koska vuokratyön määrä kasvaa tulevaisuudessa entisestään, koen aiheelliseksi ja merkittäväksi seikaksi kiinnittää huomiota vuokratyön vastaanottamisen kannustimiin ja sitä myöten myös sen houkuttelevuuteen. Kuten tutkimuksessani on todettu jo aiempana, sosiaaliturvajärjestelmämme ei kannusta nykyisellään ottamaan vastaan lyhytaikaista tai keikkaluonteista vuokratyötä siitä seuraavien erilaisten kannustinloukkujen vuoksi. Useiden työkäisten suomalaisten elämäntilanne on esimerkiksi opiskelun tai pienten lasten vuoksi sellainen, jolloin esimerkiksi lyhytaikainen vuokratyösuhde voisi sopia perinteistä vakituista kokoaikatyötä paremmin. Tutkimani mukaan, valitettavan moni törmää huomattavaan paperisotaan ja taloudellisesti heikompaan asemaan suunnitellessaan itsensä työllistämistä lyhytaikaisesti, ja jättäytyy tästä syystä kokonaan

työelämän ulkopuolelle. Ongelma on Suomessa merkittävä ja laajavaikutteinen. Yhtenä ratkaisuvaihtoehtona edellä mainittuun ongelmaan Sipilän hallitus on päättänyt käynnistää hankkeen perustulokokeilusta, jonka taustaa ja nykytilaa tarkastelen syvemmin seuraavassa kappaleessa.

6 PERUSTULON TAUSTAA

6.1 Perustulo maailmalla

Ensimmäiset perustuloa mukailevat ideat ovat syntyneet nykykäsityksen mukaan 1700-luvulla, mistä lähtien ne ovat olleet mukana poliittisissa keskusteluissa tasaisin väliajoin. 1960-luvulla yhdysvaltalaiset taloustieteilijät kiinnostuivat negatiivisesta tuloverosta, jonka katsottiin kannustavan pienituloisia työntekoon perinteistä sosiaaliturvaa tehokkaammin. 1980-luvun aikana perustulokeskustelu vilkastui erityisesti Euroopan alueella, sillä sen katsottiin olevan mahdollinen ratkaisu kasvavaan työttömyyteen ja työsuhteiden rikkonaisuuteen. Tämän vuosituhannen aikana keskustelu on levinnyt myös muutamiin köyhimpiin maihin, kuten Namibiaan ja Intiaan, jossa onkin tehty paikallisia kokeiluja perustulon toimivuudesta. Namibian ja Intian kokeilussa havaittiin, että muun muassa asukkaiden terveys parani ja rikollisuus vähentyi. Vaikka näiden kokeilujen tulokset ovat olleet lupaavia, on kuitenkin epäselvää, miten hyvin tulokset olisivat rinnastettavissa hyvinvointivaltioon, kuten Suomeen. (Perkiö J. 2016, 5.)

6.2 Perustulo Suomessa

Suomessa perustulokeskusteluja on käyty ensimmäisen kerran 1970-luvulla, säännöllisemmin siitä alettiin keskustella 1980-luvun aikana. Tuolloin perustulo-termin sijaan puhuttiin kansalaispalkasta, joka hiljalleen kuitenkin muuttui keskusteluissa perustuloksi 1990-luvun puolivälin aikoihin. Kansalaispalkka-termiä käytettiin pääasiallisena terminä 90-luvun lamaan saakka, mutta laman seurauksena keskustelu kansalaispalkasta jäi hetkeksi taka-alalle, ja käynnistyi uudelleen syvimpien lamavuosien jälkeen

perustulo-termillä. Ero näillä kahdella termillä oli käytännössä siinä, että kansalaispalkalla haluttiin kannustaa ihmisiä täystyöllisyyteen, kun taas perustulon ajateltiin kannustavan kansalaisia satunnaisiin ja matalapalkkaisiin töihin, jotka alkoivat lamavuosien jälkeen hiljalleen yleistyä. Perustulon tavoitteena oli jo tuolloin sosiaaliturvaan sisältyvien kannustinloukkujen purkaminen siten, että työn tekeminen lisäisi aina työntekijän käteen jääviä tuloja. Kiinnostus perustuloa kohtaan oli erityisen korkealla juuri pahimpien lamavuosien jälkeen työttömyyden ollessa vielä ennätyslukemissa. Vuosituhannen vaihteessa perustulokeskustelu jäi jälleen taka-alalle työllisyyden parantua, mutta vilkastui uudelleen taas vuonna 2006. (Perkiö J. 2016, 6-7.)

Jokaisella eduskuntapuolueellamme on ollut aikojen saatossa kiinnostusta kansalaispalkkaa kohtaan, kiinnostuksen taso on kuitenkin vaihdellut puolueiden välillä. 1980-luvulla kansalaispalkasta keskustelivat eniten vihreät, SKDL ja SMP, mutta myös sekä kokoomuksen, että keskustan hallitusohjelmissa esiintyi termi perustoimeentuloturva, joka pohjautui kansalaispalkkaan hiukan muunneltuna. Perustuloa ajettiin 1990-luvun lopussa eteenpäin etenkin vihreiden, keskustan ja nuorsuomalaisten toimista, kuten myös vasemmistoliiton, joka käytti kuitenkin tuolloin vielä termiä kansalaistulo. 2000-luvulla perustuloa ovat ohjelmissaan käsitelleet aktiivisimmin vihreät, vasemmistoliitto ja keskusta. Vaikka yksittäisiä kannattajia on löytynyt muistakin puolueista, ovat kokoomuksen, kristillisdemokraattien, SDP:n, RKP:n ja perussuomalaisten kannattajat olleet kuitenkin selkeästi kriittisempiä perustuloa kohtaan. Kiinnostuksen lisäksi puolueiden välisiä eroja on havaittavissa myös perustuloon liittyvän uudistuksen tavoitteissa ja toteutus malleissa. Kiinnostus perustuloa kohtaan on ollut kausiluonteista, mutta se ei ole missään vaiheessa unohtunut kokonaan. Perustulosta käytyä keskustelua tutkiessa on havaittu perustulokeskustelun olleen vilkkainta aina juuri ennen vaaleja, mikäli perustulo on esiintynyt puolueiden ohjelmissa. Kaikkien aikojen kiivainta keskustelua perustulosta on käyty luonnollisesti viime aikoina sekä perustulokokeilua suunniteltaessa ja kaksivuotisen kokeilun aikana. (Perkiö J. 2016, 6-7.)

6.3 Perustulo

Perustulon kannattajilla on erilaisia ajatuksia siitä, miksi perustulo tulisi ottaa käyttöön. Osa kannattajista perustelee perustulon etuja muun muassa siten, että nykyinen

sosiaaliturvajärjestelmä yksinkertaistuisi ja kevenisi, byrokratia vähenisi, köyhyys- ja työttömyysloukut poistuisivat ja sosiaaliturvan tarpeesta aiheutuva leimautuminen vähenisi. Joidenkin näkemysten mukaan perustulo mahdollistaisi ihmisille lisäksi henkilökohtaisen vapauden valita miten elää, kun esimerkiksi osa-aikatyölläkin tulisi nykyistä paremmin toimeen talouden ollessa turvatumpaa. (Perkiö & Suopanki 2012, 91-92.)

Perustuloa vastustavat puolestaan pitävät perustuloa kalliina ja pelkäävät taloudellisten kasvun heikentymistä perustulon myötä. Heidän näkemyksensä mukaan perustulo saattaisi vääristää työn vastaanottamisen kannustusta mahdollistamalla vapaa-ajan suosimisen, joka estäisi taas puolestaan talouskasvua. Siitä miten paljon perustulo saattaisi vaikuttaa talouskasvuun, ei kuitenkaan ole olemassa tarkkoja tutkimuksia (Perkiö & Suopanki 2012, 92-93). Suomalaisessa poliittisessa perustulokeskustelussa perustulon suurimmaksi esteeksi nähdään julkisen sektorin rahoitusrajoite. Melko pienhkökin perustulo lisäisi valtion menoja siinä määrin, että verotusta olisi kiristettävä huomattavasti, jotta valtiontalouden budjettitasapaino säilyisi. Verotuksen kiristämisen uskottaisiin puolestaan taas heikentävän talouskasvua, joka itsessään edistäisi työllisyyttä. (Perkiö & Suopanki 2012, 87).

6.4 Vihreiden perustulomalli

Vuoden vaihteessa loppunut kaksivuotinen perustulokeilumme pohjautui pitkälti vihreiden perustulomalliin (Vihreiden www-sivut 2017). Perustulo on ollut Vihreän liiton tavoite puolueen alusta lähtien. Vihreiden perustulomalli sai alkunsa jo vuonna 1796, jolloin Thomas Paine otti julkisesti asiaan kantaa asiaan julistamalla, että "kai-kille ihmisille kuuluu oikeus saada oma osuutensa edellisten sukupolvien tuottaman yhteisen kansallisomaisuuden ja työn tuottavuuden kasvun tuotosta" (Perkiö & Suopanki 2012, 101). Vihreiden edustajan sosiaalifilosofian professori Philippe Van Parijsin mukaan työtuloja ja muuta hankittua omaisuutta tulisi verottaa niin paljon, että kerätyillä verotuloilla voitaisiin rahoittaa perustulo kaikille ihmisille. Järjestelmä olisi Van Parijsin mukaan oikeudenmukainen jokaiselle, sillä kansalaisille tarjottaisiin tällä tavoin mahdollisuus vaurastua työtä tekemällä tai elää niukkaa elämää perustulon mahdollistaman "yhteisen perintöosan" turvin. Vihreän näkemyksen mukaan olisi siis

oikein tasata yhteistä vaurautta. Tätä ajatusta pidetään yhä edelleen vihreän perustuloajattelun lähtökohtana, vaikkakin vihreä perustulokeskustelu on ilmennyt enemmän sosiaaliturvan uudistamishankkeena kuin vaurauden uusjakona. (Perkiö & Suopanki 2012, 102.)

Toisaalta, Suomessa on tälläkin hetkellä merkittävä verotus- ja tulonsiirtojärjestelmä, joka tasaa varakkuutta ja hyvinvointia kansalaisten kesken. Nykyiset käytössä olevat tulonsiirrot kuitenkin muodostavat monimutkaisen järjestelmän, jossa on runsaasti väliinputoajia ja useita erilaisia kannustinloukkuja. Tästä syystä nykyisen sosiaaliturvan uudistaminen ja yksinkertaistaminen nähdään tärkeänä tavoitteena. Vihreiden näkemyksen mukaan nykyinen sosiaaliturva vaatii lähtökohtaisesti kaikilta työntekoa, mutta samalla työn ja sosiaaliturvan yhteensovittaminen on lähes mahdotonta. Vihreiden kaavailemassa perustulomallissa perustuloa saisivat kaikki, eikä erityistä työvelvoitetta olisi. Tämä poistaisi vihreiden näkemyksen samalla työttömien syyllistämisen siitä, ettei heillä ole töitä. "Vihreiden perustuloajattelun punaisena lankana on käsitys siitä, että luopumalla tiukasta syyperusteisuudesta sosiaaliturvassa ja mahdollistamalla työtulojen ja sosiaaliturvan yhdistäminen pystytään luomaan paljon nykyistä parempi ja oikeudenmukaisempi sosiaaliturvajärjestelmä" (Perkiö & Suopanki 2012, 103).

Perustuloa Suomessa on ajanut erityisesti Osmo Soinivaara, joka yhdessä Osmo Lampisen kanssa ehdotti jo vuonna 1980 perustulon maksamisesta kaikille. Soinivaaran mukaan perustulon tason tulisi olla sellainen, että se yksinään ei riittäisi elämiseen ei, mutta se mahdollistaisi yksilön toimeentulon pienempiinkin tuloihin yhdistettynä. Keskeinen tavoite olisi siten poistaa erilaisia tulo- ja kannustinloukkuja ja helpottaa pienituloisten asemaa työmarkkinoilla.

Vuonna 1997 julkaistussa Vihreän liiton lähivuosien tavoitteessa vaadittiin sosiaaliturvan uudistamista siten, että se koostuisi kolmesta osasta: ansiosidonnaisesta osasta, pienituloisille maksettavasta perustulosta sekä tarveharkintaisesta osasta. Poliittisissa keskusteluissa tämä ei kuitenkaan saanut suurta kannatusta, sillä sitä pidettiin liian kalalliina. Perustulon todellisista kustannuksista ei myöskään nähty olevan tarpeeksi kattavia laskelmia eikä sen vaikutuksista riittävästi tietoa. Saadakseen vastauksia edellisiin avoimiin kysymyksiin, vihreät aloittivat vuonna 2006 tutkimusprojektin, jonka tuloksena saatiin luotettavana pidettävä ja tarvittavan yksityiskohtainen vihreä

perustulomalli. Tutkimus toteutettiin yhdessä Vihreän Sivistysliiton kanssa, ja sen oleellisena osana oli Kelan tutkija Pertti Honkasen tekemä mikrosimulaatiomallinnus perustulon yhteiskunnallisista vaikutuksista. Mikrosimulointi on menetelmä, jolla lasketaan kaikkien suunniteltujen vero- ja tulonsiirtomuutosten kustannukset. Laskelmat osoittivat, että perustuloon olisi mahdollista siirtyä ilman suuria kustannuksia perustulon ollessa määrällisesti noin 400€/kk. (Perkiö & Suopanki 2012, 104-105.) Mikrosimulaatiomallinnus osoitti kuitenkin myös sen, että työllisyyden ja talouden kehityksellä on oleellinen vaikutus siihen, miten suureen perustuloon yhteiskunnalla on varaa ja millaisen verotuksen sen toteuttaminen vaatii (Perkiö & Suopanki 2012, 109). Vihreiden perustulomalli on todettu toteuttamiskelpoiseksi ja realistiseksi kahden eri mikrosimulaation avulla, jotka ovat toteutettu vuosina 2006 ja 2014. (Vihreiden www-sivut 2017.)

Vihreät ovat yleisellä tasolla sitä mieltä, että perustulon vaikutukset ihmisten käyttäytymiseen olisivat kansantalouden kannalta positiivisia. Heidän näkemyksensä mukaan työtä ja verotuloja tulisi kertymään nykyistä enemmän, kun nykyisen kaltainen sosiaaliturvamme ei hankaloittaisi työn vastaanottamisen kannattavuutta. Myös yrittäjyyden nähtäisiin lisääntymään, kun yrittäjyyteen liittyvät riskit pienentyisivät perustulon myötä. Aivan yksiselitteinen asia ei kuitenkaan ole, sillä perustulolla saattaa olla myös negatiivisia vaikutuksia työllistymiseen. Perusteltuna huolena myös vihreiden keskuudessa on esitetty näkemys siitä tulevatko esimerkiksi pienten lasten äidit jättäytymään pois työelämästä, kun perheen toimeentulo on turvattu nykyistä kotihoidontukea paremmalla etuudella. Samansuuntaisia kysymyksiä herättää myös perustulon mahdollinen vaikutus nuorten syrjäytymisriskiin tai osa-aikatyön lisääntymiseen. Jotta perustulon vaikutuksista saataisiin oikeaa tietoa, sitä tulisi vihreiden näkemyksen mukaan kokeilla ensin käytännössä etukäteen tarkasti määritellyllä testiryhmällä. (Perkiö & Suopanki 2012, 109.)

7 PERUSTULOKOKEILU

7.1 Perustulokokeilun taustaa

Nykytilaa arvioidessa hallituksen perustulokokeilua käsittelevä esitys mainitsee keskeiseksi ongelmaksi sen, että lyhyet ja pienipalkkaiset työjaksot kasvattavat yksilön ansioita joko vähän tai ei lainkaan. Tämä johtuu verojen ja muiden maksujen kasvamisesta sekä etuuksien vähentymisestä, kun ansiotulojen noustessa sosiaaliturvan määrä vähenee. Tätä epäkohtaa kutsutaan taloudelliseksi kannustinloukuksi, jolloin henkilön ei ole joko taloudellisesti kannattavaa työllistyä (työttömyysloukku) tai lisätä työntekoa (tuloloukku). Kolmas perustulokokeilun taustalla oleva loukku on byrokraatialoukku, joka tarkoittaa työllistymisen aiheuttamia viiveitä ja katkoja etuuksien maksamiseen. Nämä katkot syntyvät tilanteissa, joissa nykyinen sosiaaliturvamme edellyttää etuuksien saajilta selvityksiä työtuloista ennen täydentävän ja tai uudelleen maksettavan etuuden saamista. Nykytilanteessa myös itsensä työllistäminen sivutoimisesti on turhan hankalaa, sillä riskinä saattaa olla sosiaaliturvan menettäminen. Kaikki edellä mainitut loukut koskevat nimenomaisesti lyhytaikaisia ja pienipalkkaisia työjaksoja, jota ei voida pitää tarkoituksenmukaisena yhteiskunnan tai yksilön kannalta. (HE 215/2016.)

Suomessa aloitettiin perustulokokeilu tammikuussa 2017. Kokeilun taustalla oli Juha Sipilän hallituksen ohjelman tavoite perustulon kokeilusta. Kokeilu sijoittui aikavälille 2017-2018. Suomen sosiaaliturvaa koskevassa lainsäädännössä ei ole aiempia säännöksiä perustulosta, eikä vastaavaa kokeilua ole ennen toteutettu. Perustulo määritellään Hallituksen esityksen 215/2016 mukaan siten, että se on säännöllisin väliajoin ja ilman ehtoja tai tarvehankintaa maksettava yksilöllinen etuus. (HE 215/2016.) Perustulokokeilussa ollut perustulomalli oli todellisuudessa osittainen perustulo, sillä se korvasi suurimman osan tarveharkintaisista etuuksista, mutta säilytti kuitenkin erillisenä osana etuuden, joiden korvaaminen heikentäisi ihmisten asemaa tai jotka eivät muuten olisi tarkoituksenmukaisia (HE 215/2016).

7.2 Perustulokokeilun tavoitteet

Perustulokokeilun tavoitteena oli selvittää, voidaanko sosiaaliturvaa uudistaa sen avulla siten, että erityisesti työn vastaanottamiseen ja tekemiseen liittyvät kannustinloukut vähenisivät. Kokeilun avulla haluttiin myös selvittää luotettavasti se, miten monen henkilön työllistymistä perustulo tulisi helpottamaan. Haastavaksi kokeilun analysoinnin tekee se, että vertailupohjana pitäisi olla luotettava tieto siitä, mitä perustuloa saaneille ihmisille olisi tapahtunut kokeilun aikana ilman perustuloa. Yksilötasolla tätä ei voida millään tavoin toteuttaa, mutta riittävän suuren kokeiluryhmän ja kaikilta mahdollisilta tavoilta kokeiluryhmää vastaavan verrokkiryhmän valinnalla voidaan saada selville muun muassa perustulon keskimääräiset työllisyysvaikutukset. (HE 215/2016.)

Perustulokokeilua ei voitu toteuttaa vapaaehtoisena, sillä silloin kokeiluun olisi osallistuneet todennäköisesti vain henkilöt, jotka olisivat kokeneet hyötyvänsä kokeilusta esimerkiksi tiedossa olevan työpaikan vuoksi. Tällöin perustulokokeiluun olisi syntynyt valikoitumisongelma, jolloin verrokkiryhmä ei olisi vastannut kokeiluryhmää. Näin ollen tulokset olisivat olleet vääristyneitä, koska kokeiluryhmä olisi todennäköisesti työllistynyt verrokkiryhmää paremmin, mutta työllistymisen syy ei kuitenkaan olisi ollut perustulon ansiota. Tämä seikka huomioiden tutkimusryhmä esitti, että yksinkertaisin ja tuloksiltaan uskottavin tapa varmistaa toisiaan vastaavat kokeilu- ja verrokkiryhmät, oli valita perustuloa saavat henkilöt satunnaistamalla. Kokeiluun osallistuminen oli valituille pakollista. Näin menetellen kokeiluryhmää vastaava verrokkiryhmä kuvastaa, mitä perustuloa saaneille henkilöille olisi todennäköisesti tapahtunut, jos he olisivat jatkaneet nykyisen sosiaaliturvan mukaista mallia ilman perustuloa. Kokeiluun osallistuva kohderyhmä oli valittava valtakunnallisesti, määrältään se päädyttiin rajaamaan 2000 henkilöön. Koska perustulokokeilua varten varattu budjetti oli rajallinen, kohdejoukkoon ei valittu henkilöitä, joiden työllisyystilanteen parantamista ei perustulon avulla ollut kannattavaa tavoitella. Näin ollen esimerkiksi eläkkeellä olevat henkilöt ja opiskelijat rajattiin kokeiluryhmän ensimmäisen vaiheen ulkopuolelle. Vastuu toteutuksen kokeilusta päädyttiin nimeämään kansaneläkelaitokselle. (HE 215/2016.)

7.3 Perustulokokeilun toteuttamisvaihtoehdot

Perustulokokeilusta esiselvityksen tehnyt tutkimusryhmä katsoi osittaisen perustulon olevan soveltuvin toteuttamistapa perustulokokeilulle. Osittaisen perustulon lisäksi esiselvityksessä oli mukana kaksi muuta vaihtoehtoa, jotka olivat täydellinen perustulo ja negatiivinen tulovero. Täydellinen perustulo ei esiselvityksen mukaan ollut varteenotettava vaihtoehto, sillä sitä ei olisi ollut etenkin taloudellisesti mahdollista toteuttaa. Negatiivisen tuloveron osalta ongelmaksi muodostui puolestaan tämän edellyttämä toimiva tulorekisteri, jollaista ei vielä ollut käytössä. Näiden valossa osittaisen perustulon katsottiin olevan realistisin vaihtoehto kokeilla perustuloa. Myös käytössä oleva rajallinen kokeilubudjetti vaikutti osaltaan päätökseen tuomalla kokeilulle omat rajoitteet. (HE 215/2016.)

Tutkimusryhmän pohtimassa osittaisessa perustulomallissa perustulolla on tarkoitus korvata nykyiset perusturvaetuudet. Tästä syystä työmarkkinatuen ja peruspäivärahan nettosummaa pidettiin alimpana järkevänä lähtötasona kokeiltavalle perustulomallille, minimimääränä tutkimusryhmä piti 560€/kk. Tulo oli verovapaata tuloa. (HE 215/2016.)

7.4 Perustulon arvioidut vaikutukset

Perustulokokeilun vaikutukset riippuvat suureksi osin siitä, työllistyivätkö perustulokokeiluun osallistuneet henkilöt aiempaa paremmin. Koska kokeilu toteutettiin kohtalaisen pienellä otannalla, kokeilun kansantaloudellisia muutoksia ei uskota havaittavan. Saatujen tutkimustulosten perusteella saadaan kuitenkin nykyistä parempi näkökulma mahdollisista perustulon valtakunnallisen käyttöönoton aiheuttamista kokonaisvaltaisista vaikutuksista. (HE 215/2016.) Ensimmäiset alustavat perustulokokeilun tulokset julkistettiin 8.2.2019. Tulokset tullaan julkaisemaan vaiheittain vuosien 2019 ja 2020 aikana, kokeilua koskevien lopullisten tulosten arvioidaan valmistuvan vuonna 2020. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen artikkeli 2019.)

7.5 Kokemuksia perustulokokeilusta

Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) tekemän tutkimuksen mukaan ainoastaan 39% suomalaisista hyväksyisi perustulon, joka kattaisi vähimmäistoimeentulon vaatimukset, jos verotusta jouduttaisiin samalla kiristämään. Toisaalta, prosentuaalisesti sama määrä vastaajia kannattaisi vähimmäistoimeentulon kattavaa perustuloa, vaikka verotus kiristyisi. Loput vastaajista eivät osanneet vastata. Kyselyyn vastasi 2040 täysi-ikäistä henkilöä, ja sen tuloksista uutisoi sekä Taloussanomat, että Ylen uutiset 27.7.2017. Myönteisemmin perustuloon suhtauduttaisiin, mikäli perustulo olisi määrältään niin pieni, että se pakottaisi tekemään työtä edes jonkin verran. Tällaisissa tapauksissa perustuloa kannattaisi puolet vastaajista, ja sitä vastustaisi vain joka neljäs. Tehdyn kyselyn mukaan yli 80% suomalaisista oli sitä mieltä, että kaikkien tulisi elättää itsensä omalla työllään ja jokaisella olisi velvollisuus osallistua työelämään yhteisen hyvän vuoksi. Vain 11% suomalaisista oli asiasta eri mieltä. Suomalaisia huolesti muun muassa se, että etuuksien väärinkäyttäjien joukko kasvaa jatkuvasti sosiaaliturvan arkipäiväistytyä. Perustulon ajateltiin arkipäiväistävän tilannetta entisestään. EVA:n tekemän tutkimuksen perusteella voidaankin todeta, että kyselyyn vastanneiden suomalaisten mukaan perustulon katsottaisiin olevan paras vaihtoehto niissä tilanteissa, kun perustuloa maksettaisiin matalapalkkatyön rinnalla palkkatukimallisesti. (Parviainen 2019.)

7.6 Perustulokokeilun kritisointi

Vaikka perustulo erityisesti vihreiden keskuudessa kannatusta saikin, kaksivuotista perustulokokeilua kritisoitiin tästä huolimatta myös vihreiden ja vasemmistoliiton toimesta. Kokeilua pidettiin riittämättömänä ja liian poikkeavana todellisiin perustulomallivaihtoehtoihin verrattuna. Vihreiden kansanedustaja Anna Kontula kritisoi keväällä 2016 perustulokokeilua erityisesti siitä, että kokeilussa testattiin ennemminkin työttömyysturvan perusosan vastikkeettomuutta kuin varsinaista perustuloa. (Vasemmistoliiton www-sivut 2016.) Myös perustulokokeilun vaikutusten luotettava arviointi koettiin haastavaksi perustuloa kritisoivien keskuudessa. Koska sosiaaliturvan etuusjärjestelmämme on monimutkainen, eikä perustulolla kyettäisi kattamaan kaikkia sosiaaliturvan osia, perustulon ei katsottu poistavan edelleenkaan kannustinloukkujen

syntymistä. Täyden perustulon mallissa ongelmia olisi aiheutunut rahoitusvaikeuksien lisäksi siitä, miten esimerkiksi asumistuen sisällyttäminen perustuloon toimisi käytännössä, kun asuntojen vuokrat vaihtelevat suuresti paikkakunnittain, puhumattakaan eroista omistusasunnossa asuvien ja vuokra-asujien välillä. Negatiivinen tulovero mahdollistaisi kaikkien edellä mainittujen muuttujien huomioinnin, mutta perustulokokeilun aikana, tulorekisterin puuttuessa, negatiivista tuloveroa ei voitu vielä kokeilla. (Perkiö 2016, 18-19.)

Valtionvarainministeriön kansliapäällikkö, valtiosihteeri Martti Hetemäki otti verkkokolumnissaan kantaa perustulon käyttöönoton oletettaviin seuraamuksiin. Hetemäki katsoi perustulon madaltavan työllisyysastetta entisestään, ja vähentävän sitä kautta myös verokertymää, jonka turvin perustulo tulisi rahoittaa. Perustulomallilla ei Hetemäen mukaan tulisi olemaan edellä mainittuun ongelmaan vaikutusta, sillä seuraukset tulisivat mallista riippumatta hänen mielestään olevan negatiiviset, koska vastikkeeton perustulo mahdollistaisi työntekijöiden jättäytymisen kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle. Toiseksi perustulon ongelmakohdaksi Hetemäki mainitsee köyhyiden lisääntymisen. Moni köyhyysrajalla elävä suomalainen saa nykyisen tarveharkintaan perustuvan sosiaaliturvamme avulla suuremmat kuukausittaiset harkinnanvaraiset tuet, kuin mitä perustulo tukena voisi olla. Hetemäki katsoo, että muutaman merkittävimmän etuuden yhdistäminen perustuloksi ei muuttaisi järjestelmää riittävästi. Lisäksi Hetemäki näkee ongelmalliseksi kaikkiin työttömyysturvamalleihin liittyvät tavoiteristiriidat. Ensimmäinen Hetemäen mainitsema ristiriita syntyy etuuden tason määrittelystä, eli milloin etuus takaisi riittävän elintason, mutta kannustaa silti työn tekoon. Toinen ristiriita puolestaan koskee Hetemäen mukaan etuuksien maksamisen kestoa. käytännössä ongelma tarkoittaa sitä mikä on sopiva ajanjakso etuuksien maksamiselle, kun henkilöllä tulisi olla aikaa hakea uutta työtä mutta kannustaa samalla nopeaan työllistymiseen. Hetemäen mukaan ideaalisin työttömyysturvamalli pyrkisi minimoimaan molempien tavoiteristiriitojen mukaiset dilemmat, perustulon hän ei kuitenkaan näe ratkaisevat kumpaakaan. (Hetemäki torppaa perustulon... 2017.)

Kerättyäni tietoa ja näkökulmia Suomen tämän hetkisen sosiaaliturvajärjestelmän ongelmakohdista, sekä perustulon mahdollisista vaikutuksista työn vastaanottamisen kannattavuuteen, päätin hankkia asiaan käytännön näkökulmaa haastattelemalla työyhteisöni jäseniä. Seuraavassa kappaleessa kerron käyttämistäni ja menetelmistä sekä

perusteluja niistä sysistä, joiden pohjalta työni empiriaosuuden päädyin rakentamaan sellaiseksi kuin se myöhemmin tullaan esittämään.

8 OPINNÄYTETYÖN MENETELMIEN VALINTA JA PERUSTELU SEKÄ ANALYSOINTI

8.1 Opinnäytetyössä käytetyt menetelmät

Opinnäytetyössä käytetty menetelmä oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusmenetelmä. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran kirjoittamassa Tutki ja kirjoita -teoksessa todetaan, että kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, ja sen pyrkimyksenä on tutkia kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Opinnäytetyön ajatuksena oli saada totuudenmukainen käsitys työllistymisen ongelmista niin kirjallisuuden kuin kollegoiden näkökulmasta, joten laadullinen tutkimusmenetelmä antoi työlle määrällistä tutkimusmenetelmää laajemman ja kattavamman käsityksen tutkitusta ongelmasta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157.) Laadullisessa tutkimusmenetelmässä suositaan Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran mukaan tapoja, joissa tutkittavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille. Edellä mainittuja tapoja ovat esimerkiksi temahaastattelu, osallistuva havainnointi, ryhmähaastattelu ja erilaisten dokumenttien sekä tekstien analyysit. Laadullisessa tutkimuksessa kohdejoukko tulisi valita tarkoituksenmukaisesti, eikä satunnaisotantaa käyttäen. Tutkimus puolestaan tulisi toteuttaa joustavasti, joka mahdollistaa sen, että suunnitelmia voidaan muuttaa olosuhteiden mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160.)

Tässä opinnäytetyössä tutkimuksen kohdejoukko valittiin kollegoiden joukosta siten, että he työskentelevät kansallisen yrityksen eri toimipiteissä kuten myös eri tehtävissä organisaation sisällä. Kohdejoukon valintaan vaikutti luonnollisesti myös vapaaehtoisten haastateltavien löytäminen, tämä ei lopulta muodostunut haasteeksi. Tutkimus pyrittiin toteuttamaan mahdollisimman joustavasti, jotta haastateltavien henkilöiden mielipiteet ja näkemykset tulivat mahdollisimman hyvin esille.

Empiiristä tietoa hankittiin kirjallisin haastatteluin, joka onkin yksi tavanomaisimmista tavoista kerätä laadullista aineistoa. Haastattelun avulla haluttiin kartoittaa kollegoiden näkemyksiä ja kokemuksia tutkittavana olevasta aihealueesta, eli siitä miten perustulo vaikuttaisi heidän mielestään työn vastaanottamisen kannattavuuteen.

Haastattelun toteuttamistavaksi päädyttiin valitsemaan puolistrukturoitu yksilöhaastattelu, jolloin kysymykset olivat kaikille samat, mutta valmiita vastausvaihtoehtoja ei ollut, vaan haastateltavat saivat sen sijaan vastata kysymyksiin omin sanoin. Puolistrukturoitua teemahaastattelua käyttäen haastattelurungossa edettiin tiettyjen etukäteen valittujen teemojen sekä niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Teemahaastattelun teemat perustuivat tutkimuksen viitekehukseen eli tutkimuksesta jo tiedettyyn. Teemahaastattelun katsotaan tuoneen haastateltavien henkilöiden kokemukset ja näkemykset paremmin esille, ja tarjonneen myös sellaista aineistoa, mikä ei ennalta suunniteltuihin strukturoituihin kysymyksiin vastattaessa välttämättä olisi ilmennyt riittävän laajasti.

Haastateltavien valinnassa lähdettiin liikkeelle kartoittamalla halukkaita haastateltavia yrityksen eri toimipisteistä. Yrityksellä on toimipisteet Tampereen lisäksi, Porissa, Helsingissä sekä Jyväskylässä. Jotta tutkimusta varten tavoitettiin kollegat muualtakin kuin Tampereen toimipisteestä, päädyttiin haastattelut toteuttamaan kirjallisena kyselyinä sähköpostin välityksellä. Haastattelun toteuttaminen kirjallisena katsotaan olleen hyödyllistä myös siksi, että sen avulla haastatteluun osallistuvilla oli mahdollisuus tutustua haastatteluun teemaan ja esitettäviin kysymyksiin rauhassa etukäteen.

Etukäteen haastattelevien henkilöiden lukumäärän arvioitiin olevan noin 3-5 henkilöä, lopullinen määrä tarkentui kuitenkin vasta haastattelujen aikana. Mikäli uuden tiedon määrä ei olisi enää kasvanut haastattelujen edessä, olisi tiedetty haastateltuja henkilöitä olleen riittävästi. Vastaavasti haastateltavien joukkoa olisi jouduttu laajentamaan, mikäli tietoa ei olisi koettu saadun riittävästi. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa on riittävästi, kun haastattelut eivät tunnu enää tuottavan uutta tietoa tutkimuskysymyksen kannalta. Tätä kutsutaan kylläntymiseksi eli saturaatioksi (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 177).

Aineiston analysointi tuli tutkimuksessa ajankohtaiseksi jo aineistoa kerätessä. Perinteinen näkemys on se, että aineiston analyysi tehdään vasta sen jälkeen, kun aineisto on kerätty ja järjestelty. Tätä ei kuitenkaan pidetä parhaiten soveltuvana ratkaisuna kvalitatiivisessa tutkimuksessa, sillä tämän tyyppisessä tutkimuksessa aineistoa kerätään usein pitkin matkaa, monissa vaiheissa ja rinnakkain eri menetelmiä käyttäen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 218.) Tästä syystä myös tässä tutkimuksessa päädyttiin analysoimaan ja keräämään aineistoa samanaikaisesti. Teorian mukaan analysointitapa tulisi valita sen mukaan, joka antaa parhaiten vastauksen ongelmaan tai tutkimustehtävään. Tässä tutkimuksessa lähestymistavaksi päädyttiin valitsemaan ymmärtävä tapa, sillä ymmärtämiseen pyrkivässä lähestymistavassa käytetään yleensä laadullista analyysiä ja päätelmien tekoa. Tavallisimpia laadullisia tutkimusmenetelmiä ovat teemoittelu, tyypittely, diskurssianalyysi ja keskusteluanalyysi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 219.) Teemahaastatteluun soveltuvaksi analysointimenetelmäksi valittiin teemoittelu. Teemoittelu analysointimenetelmänä etenee teemojen muodostamisen ja ryhmittelyn kautta niiden yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. (Eskola & Suoranta 1998, 174.) Teemoittelua käyttäen aineistosta nostettiin tutkimuskysymyksen kannalta keskeisimmät aiheet erilaisiksi kysymyksenasetteluiksi.

Haastattelujen teemarunko oli kolmitasoinen. Ylimpänä olivat isot teemat, eli ne aihepiirit, joista haastattelussa oli tarkoitus kerätä tietoa. Tässä tutkimuksessa nämä olivat syyt työn vastaanottamisen kannattamattomuuteen sekä haastateltavan näkemys perustulosta ja sen vaikutuksista työn vastaanottamisen kannattavuuteen. Toisella tasolla teemarungossa oli tarkentavat apukysymykset, joiden avulla isoja teemoja oli helpompi käsitellä pienempinä osina. Kolmannella tasolla olisi ollut yksityiskohtaisia pikkukysymyksiä, jotka olisi otettu käyttöön, mikäli kaivattuja vastauksia ei olisi saatu edellisten kysymyksiä tiimoilta.

8.2 Haastattelujen tulokset

Jotta tutkimukseen saataisiin konkreettista näkökulmaa, tutkimuksessa päädyttiin kartoittamaan kollegoiden mielipiteitä perustulon vaikutuksista lyhytkestoisen vuokratyön vastaanottamiseen kannattavuuteen. Mahdollisimman eri tyyppisten näkökulmien saamiseksi, ja jotta tutkimuksessa huomioitaisiin myös muiden kuin Tampereen

toimipisteen työntekijöiden mielipiteitä, haastattelut päädyttiin tekemään kirjallisesti sähköpostin välityksellä. Haastattelut toteutettiin huhtikuussa 2019, vastausaikaa haastateltavilla oli yksi viikko. Tutkimusta varten haastateltiin kahta asiakkuuspäällikön tehtävässä työskentelevää ja kolmea henkilöstökoordinaattorin tehtävää hoitavaa kollegaa. Kysely toteutettiin puolistrukturoituna kyselynä, jossa kollegat vastasivat kirjallisesti viiteen perustuloa käsittelevään kysymykseen.

Ensimmäinen kysymys koski sitä, mitkä seikat vastaajien mielestä hankaloittavat lyhytkestoisen työn vastaanottamista vuokratyön näkökulmasta. Kuten tutkimuksen teoriaosuudesta käy ilmi, yleisellä tasolla kannustinloukut ovat merkittäviä työllistymisen kompastuskiviä. Kysymyksen tarkoituksena oli selvittää, miten vuokratyösuhteisiin työnhakijoita rekrytoivat kollegani näkevät asian, ja ovatko he kohdanneet kenties saman haasteen jokapäiväisessä työssään. Ensimmäiseen kysymykseen saadut vastaukset olivat hyvin yhdenmukaisia, jokaisesta vastauksesta tuli hyvin ilmi nykyisen perustulon keskeisiä ongelmakohtia; byrokratialoukku ja tuloloukku. Vastauksissa todettiin, että työssämme kohdataan joka viikko työnhakijoita, jotka kieltäytyvät tarjotusta työstä, koska se ei kannata, tai sen aiheuttama paperisota koetaan liian hankalaksi. Lisäksi haasteeksi katsotaan muodostuvan usein se, että työttömyyskorvausten maksu saattaa viivästyä lyhytkestoisen työn takia niin paljon, ettei työnhakija kykene odottelamaan tukiensa uudelleen käsittelyä. Toisinaan myös käteen jäävä summa voi olla jopa aiempaa pienempi tehdyn työkeikan jälkeen.

Toisessa kysymyksessä kartoitettiin, uskovatko vastaajat perustulokokeilun mukaisen 560€ suuruisen perustulon passivoivan vai aktivoivan työttömiä työnhakijoita vastaanottamaan lyhytkestoisia keikkatöitä henkilöstöpalvelualan yrityksistä. Vastaajia pyydettiin lisäksi perustelemaan vastauksensa. Tarkoituksena oli selvittää kollegoiden ajatuksia kuluneesta kaksivuotisesta perustulokokeilusta ja sen mahdollisista vaikutuksista päivittäiseen työnkuvaan henkilöstöpalvelualan yrityksessä. Vastauksissa oli edellisestä poiketen selkeästi enemmän hajontaa, suurin osa näki perustulon ennemminkin passivoivan kuin aktivoivan työttömien työnhakijoiden halukkuutta ottaa vastaan lyhytkestoisia työkeikkoja. Toisaalta asiassa nähtiin myös positiivisiakin puolia. Perustulo koettiin passivoivana niiltä osin, että esimerkiksi asumistukeen lisättynä 560 euron suuruinen perustulo tarjoaa mahdollisuuden selvittää pakollisista arjen kuluista ilman kohtuutonta taloudellista ahdinkoa, joten se ei kannusta työnhakuun tältä osin

lainkaan. Muutaman päivän työkeikasta ei nähdä olevan niin suurta taloudellista hyötyä, että se taloudellisesta näkökulmasta ajateltuna olisi kannustavaa keikkatyön vastaanottamiseen. Tästä syystä houkutus kotiin jäämiselle nähtiin useassa vastauksessa todennäköisempänä vaihtoehtona. Toisaalta taas perustulon nähdään kannustavan lyhytkestoisenkin työn vastaanottamista niissä tapauksissa, jolloin työnhakija nimenomaisesti haluaa töihin tai kaipaa pientä lisätienestiä. Perustulo vähentää työkeikasta aiheutuvaa paperisotaa, joka osaltaan saattaa aktivoida työtöntä henkilöä ottamaan vastaan lyhyemmänkin työkeikan.

Opinnäytetyön keskeinen aihe, kaksi vuotinen perustulokokeilu, päättyi loppuvuodesta 2018, mutta eduskuntavaalien aikaan perustulokeskustelu oli edelleen mukana vaaliteemoissa. Tähän viitaten kolmannella kysymyksellä haluttiin selvittää sitä, kokevatko vastaajat, että 560 euron suuruisesta perustulosta poiketen jokin muu perustulomalli edistäisi lyhytkestoisen vuokratyön vastaanottamista tai sen kannattavuutta henkilöstöpalvelualan yrityksen näkökulmasta. Vastauksista tuli ilmi muun muassa se, ettei perustulon kaltaisella mallilla uskota työttömien aktivoituvan ottamaan vastaan lyhytkestoista keikkatyötä. Perustuloa parempana vaihtoehtona nähdään jonkinlainen selkeytys ja toimivampi systeemi nykyiseen tukijärjestelmään. Osa vastaajista kaipaa johdonmukaisuutta tukijärjestelmäämme siten, ettei lyhyiden keikkahommien vastaanottaminen viivästyttäisi tukien saamista ja sekoittaisi niiden maksatusjärjestelmää. Perustulon ei kuitenkaan nähdä olevan ratkaisu tähän. Eräs vastaaja kokee, että oli perustulo- tai sosiaalitutkimalli mikä hyvänsä, työteon tulisi olla aina kannattavaa eikä siihen saisi vaikuttaa työkeikan kesto. Vastaaja näkee nykyisen systeemin kestäättömänä, ja kokee, että myös perustulossa tulisi olla jokin vastikkeellisuusvaade, vaikkakin toteaa tämän sotivan vastaan perustulon perimmäistä ajatusta.

Neljännellä kysymyksellä haluttiin vielä tarkentaa, onko vastaajilla mielessään vielä joitakin perustuloa koskevia haasteita tai hyötyjä, joita ei ole tullut maininneeksi. Kysymyksen tarkoituksena oli saada vastaajat pohtimaan perustuloa ja sen vaikutuksia eri näkökulmista. Vastauksista selviää, että haasteeksi nähdään työttömien työnhakijoiden kenties jopa aiempaa laajempi passivoituminen niiden työttömien osalta, jotka kokevat pärjäävänsä perustulon avulla. Tällöin perustulo lisäisi järjestelmämme hyväksikäyttöä ja niin sanottua vapaamatkustusta. Lisäksi osassa vastauksia pohditaan, voisiko perustulon maksaminen luoda Suomesta mielikuvaa maana, jossa pärjää

tekemättä mitään. Perustulon hyödyksi puolestaan nähdään sosiaaliturvajärjestelmän yksinkertaistuminen ja nopeutuminen, sillä tarveperuste ja sitä seuraavat tukien maksun liittyvät viivästymiset poistuvat. Lisäksi jokaiselle maksettava perustulo helpotaisi työttömien työnhakijoiden ”paperisotaa”, jolloin tämä aika vapautuisi esimerkiksi uusien työkeikkojen etsimiseen ja niiden tekemiseen. Lyhyidenkin työsuhteiden vastaanottaminen tulisi tehdä helpoksi ja turvalliseksi, sillä usein ne poikivat pitkäaikaisempia tai jopa vakituisia työsuhteita.

Viimeinen kysymys oli avoin kysymys, jolla haluttiin kerätä vastaajien mielipiteitä ja ajatuksia perustulosta yleisellä tasolla. Tämä kysymys päädyttiin lisäämään osaksi tutkielmaa, sillä aiemmat kysymykset käsittelevät perustuloa lähinnä vuokratyön ja työllistymisen näkökulmasta, viimeisen kysymyksen avulla sen sijaan toivottiin saavuttavan vastaajien ajatuksia laajemmin perustulon mahdollisista vaikutuksista. Vastauksista tuli yksimielisesti ilmi, että vastikkeetonta perustuloa ja ylipäättään ”ilmaisen” rahan saamista pidetään huonona ajatuksena. Ajatuksen tasolla perustuloa pidetään joissakin tapauksissa järkevänä mallina, haittapuolena nähdään kuitenkin se, että mitä enemmän vastikkeetonta rahaa jaetaan, sitä enemmän sen tarvitsijoita alkaa tulla pitkässä juoksussa. Myös perustulon rahoittaminen nähdään suurena haasteena.

Kollegoiden haastattelujen perusteella voidaan todeta saatujen vastausten kuvaavan hyvin aiemmin tutkittua teoriaa perustulosta ja sen vaikutuksista niin etuineen kuin haittoineen. Mitään uusia tai innovatiivisia tutkimistuloksia ei haastattelujen pohjalta tutkimuksen lisäarvoksi tullut, toisaalta vastausten katsotaan tukevan erinomaisesti perustulon tiedossa olevia haasteita ja hyötyjä.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA TULEVAISUUDEN ARVIOINTI

Olen tullut siihen johtopäätökseen, että nykyinen sosiaaliturvamme ei nykyisen kaltaisessa järjestelmässä enää toimi, ja muutoksia kaivataan pikaisesti. Tämän hetkinen perustulomallien vertailu on johtanut siihen, että koen negatiivisen tuloveron olevan järkevin ja toimivin malli korvaamaan nykyinen sosiaaliturvamme tulevaisuudessa, sillä se vastaa paremmin tämän päivän tarpeisiin ja vaikuttaa oikeudenmukaisimmalta.

Ylipäättään uskon perustulon, sen toteuttamistavasta huolimatta, helpottavan työn vastaanottamisen kannattavuutta ja poistavan työssäni käsittelemiäni loukkuja niiden ihmisten keskuudessa, jotka olisivat oikeasti halukkaita työskentelemään lisäansioiden saamiseksi. Kuten tutkimuksestani kuitenkin ilmeni, osa työttömyydestä on niin sanotusti itse aiheutettua työttömyyttä, jolloin perustulo saattaa jopa heikentää työhaluja, ja kääntyä siten itseään vastaan. Yksi selitteistä ratkaisua ei näin ollen ole olemassa.

Perustulon, kuten myös kaksivuotisen perustulokokeilun, pitkäkestoisia vaikutuksia on mahdotonta arvioida luotettavasti vielä tässä vaiheessa ennen lopullisten tulosten valmistumista. Vaikutusten arviointi on toisaalta haastavaa myös perustulokokeilun päättymisen jälkeen, sillä monet vaikutukset ovat havaittavissa vasta vuosien kuluttua. Opinnäytetyöni aiheen tutkiminen on antanut minulle paljon ajankohtaista tietoa Suomen sosiaaliturvajärjestelmästä sen ongelmineen ja hyvine puolineen. Perustulokokeilua sen ympärillä ollutta uutisointia seurasin erittäin suurella mielenkiinnolla, sillä opinnäytetyöni aiheen lisäksi, perustulon mahdolliset vaikutukset kiinnostavat minua suuresti työni vuoksi.

Tutkimukseni valossa koen, että lopullista vastausta perustulon vaikutuksista emme voi saada muutoin kuin korvaamalla nykyinen sosiaaliturvajärjestelmämme jollakin perustulomallilla, ja seuraamalla sen vaikutuksia vuosien kuluttua. Keskustelu perustulosta elää poliittisissa keskusteluissa todennäköisesti myös jatkossakin, tutkimukseni perusteella perustuloa koskevat haasteet ovat kuitenkin niin huomattavia, etten usko perustulon toteutuvan kokonaisvaltaisena sosiaaliturvan järjestelmämuudistuksena missään vaiheessa.

LÄHTEET

Eskola J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino

Hallituksen esitys 2011. HE 104/2011. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työsopimuslain 2 luvun 6 ja 9§:n sekä lähetetyistä työntekijöistä annetun lain muuttamisesta 27.10.2011. <http://www.finlex.fi>

Hallituksen esitys 2016. HE 215/2016. Hallituksen esityseduskunnalle laeiksi perustulokokeilusta sekä tuloverolain 92§:n ja ennakkoperintälain 17§:n väliaikaisesta muuttamisesta 2016. <http://www.finlex.fi>

Henkilöstöpalvelualan yritysten Liitto Ry:n www-sivut 25.7.2017. Viitattu 31.7.2017. <http://www.hpl.fi>

Hirsjärvi S., Remes P. & Sajavaara P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi
Palvelualojen ammattiliitto PAM:n www-sivut. Vuokratyö 13.2.2015. Viitattu 20.7.2017. www.pam.fi

Parpo A. 2007. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Stakesin raportteja 11/2007 - Työllistymisen esteet. Helsinki: Stakes. <https://www.julkari.fi>

Parviainen A. 2017. Kysely: Perustulon vastustus ja kannatus on yhtä suurta. Ylen uutiset 27.7.2017. Viitattu 20.8.2017. <https://yle.fi>

Perkiö J. 2016. Suomalainen perustulokeskustelu ja mallit. Kelan Työpapereita 85/2016. Viitattu 1.8.2017. <https://helda.helsinki.fi>

Perkiö J. & Suopanki K. 2012. Perustulon aika. Helsinki: Into Kustannus Oy
Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön artikkeli 2019. Perustulokokeilun ensimmäiset tulokset julkaistaan 4.2.2019. Viitattu 1.5.2019. <https://stm.fi/artikkeli>

Suomen perustuslaki 1999. L 11.6.1999/731 muutoksineen. <http://www.finlex.fi>

Hetemäki torppaa perustulon: Lisäisi köyhyyttä ja sosiaaliturvamenoja. Talouselämä-lehden verkkouutinen 19.7.2017. Viitattu 23.7.2017. <http://www.talouselama.fi/uutiset/hetemaki-torppaa-perustulon-lisaisi-koyhytta-ja-sosiaaliturvamenoja-6663871>

Työsopimuslaki 2001. L 26.1.2001/55 muutoksineen. <http://www.finlex.fi>

Työsuojeluhallinnon www-sivut 2017. Viitattu 20.7.2017. <https://www.tyosuojelu.fi/tyosuhde/vuokratyo>

Työttömyysturvalaki 2002. L 30.12.2002/1290 muutoksineen. <http://www.finlex.fi>

Vasemmistoliiton www-sivut 26.8.2016. Perustulokeilu vielä pelastettavissa. Viitattu 11.6.2017. <http://www.vasemmisto.fi/kansanedustajat/perustulokeilu-viela-pelastettavissa/>

Vihreiden www-sivut 2017. Viitattu 26.7.2017 <https://www.vihreat.fi/asiat/vihrea-politiikka/teemat/koyhyys/perustulo>